

DOSTOJEVSKI LAVASTATAVUSEST

On iseloomulik, et Fjodor Dostojevski alustas kirjutamist näidenditest. Esimestest katsetustest on teada ainult pealkirjad „Maria Stuart“ ja „Boriss Godunov“, mis viitavad tollaste lemmikute, Puškini ja Schilleri draamadele. On teada ka kuulajate vaimustus, kuid käsikirju alles ei ole. Debüütjutustus „Vaesed inimesed“ paigutub aga draama ja proosa vahele. Tegemist on kahe inimese kirjavahetusega, mis võimaldab varjata „looja lõusta“. Selle loomuliku teatripärasusega kaasnes keskendumine dialoogidele. Tema romaanipoetikas on täheldatud stseenide komponeeritust ja kaadri- või lavakompositsiooniliste remarkidega kirjeldamist, samuti eri tüüpi stseenide iseseisvust (monoloogid, dialoogid, ekstsessid, hüsteeriad jne). Samas ei kaasne Dostojevski teatripärasusega tema dialoogide otsene ülekantavus lavale või filmi. See oli suur üllatus näitlejatele Kirill Lavrovile ja Mihhail Uljanovile, kes pidid režissöör Põrjevi surma järel lõpetama filmi „Vennad Karamazovid“.

Dostojevski ise on vaid korra oma teoste lavastatavusest rääkinud. Nimelt tahtis üks isetegevuslik näitetrupp pärast „Kuritöö ja karistuse“ ilmumist selle ka lavale tuua ning palus autorilt luba ja nõu. Dostojevski hoiatas, et mõttetu on tuua lavale romaani kui alguse ja lõpuga lugu. Ta soovitas võtta mõne peatüki ja selle näidendiks ehk stseenideks kirjutada. Võib arvata, et sellise soovitus tagamõtteks oli soov oma proosa mitmekihilisus ka teatris säilitada.

Teatri võimuses on pakkuda laval kirjandusteose süvaanalüüsi. Aga teatri võimuses on kirjandust ka vodevilli abil analüüsida. Vene teatrite „Vene naeru“ projekt on iseloomulik nii ajaloolises kui ka tänapäeva mõttes. Ajaloolises, sest vodevillil on vene teatriloo eriline koht; tänapäeval aga võib vodevill olla dekonstrueerimise võte. Dostojevski armastas vodevilli ja absurdihuumorit ning tema jutustus „Krokodill“ on toleaeagne dekonstrueerimine. Olles ise poliitilise sunnitöölise oreooliga kirjanik, parodeeris ta ilmselt Tšernõševski vanglas kirja pandud mõtete populaarsuse põhjusi: sest seni märkamatu ideoloogi sattumisel krokodilli kõhtu märgati kohe, kuidas krokodillist hakkas kiirgama „tõde ja valgust“. Dostojevski absurdihuumori sügavamad juured peituvad aga inimloomuse mõtestamises. Iga inimese hinges pesitseb türann ja timukas ning võim ja veri on universaalsed proovikivid. „Onu unenägu“, „Uba“ või „Võõras naine ja mees voodi all“ näitavad argidespotismi kõige primitiivsemat poolt. Kuid esimene „absurdiinimene“ on Dostojevski loomingus „Valgete ööde“ Unistaja, kes ei mõista südame tarkust ja mõistuse rumalust ning kaotab hea ja kurja eristamiseks kõlbelise vaistu.

Dostojevski absurdihuumor teatris ei ole lihtsalt postmodernistliku inertsi jõudmine Eestisse. Absurdihuumori loomulikkus Dostojevski kunstilises maailmas lubab absurdset ära tunda ka „Sortside“ lavastustes ning mõista seda fenomeni, mida Camus nimetas Dostojevski absurdiinimeseks. Dostojevski lavastatavuse piiride nihutamine avardab kindlasti ka Dostojevski mõistetavuse piire.

PEETER TOROP